

БӨЛІМ: ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ

Әдеби мәтінді сахналау арқылы оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту

ЖАРИЯЛАНДЫ
19.01.2026СІЛТЕМЕ
<https://bilimgger.kz/186756/>**Аблашимова Жазира Бекмуратовна***«Сарыжар жалпы орта білім беретін мектебі» КММ**Қазақ тілі және әдебиеті пәні мұғалімі**Қазақстан, Ақтөбе***Аннотация:**

Мақалада әдеби мәтінді сахналау әдісінің оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытудағы педагогикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Әдеби шығармаларды сахналық қойылым ретінде ұйымдастыру оқушылардың көркем мәтінді терең түсінуіне, образдық ойлауын, эмоциялық қабылдауын және коммуникативтік дағдыларын қалыптастыруға ықпал ететіні айқындалады. Зерттеу барысында сахналау үдерісінің оқушылардың тілдік мәдениетін жетілдіруге, өзіндік ой-пікірін еркін жеткізуіне және ұжымдық шығармашылық әрекетке бейімдеуіне әсері талданады. Мақала нәтижелері әдебиетті оқытуда сахналау әдісін тиімді қолданудың практикалық маңызын көрсетеді.

Кілт сөздер:

Әдеби мәтін, сахналау, шығармашылық қабілет, оқушы, әдеби білім беру, педагогикалық әдіс.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың тек пәндік білімін қалыптастырумен шектелмей, олардың шығармашылық қабілетін, тұлғалық қасиеттерін, коммуникативтік және сыни ойлау дағдыларын дамыту басты мақсаттардың бірі болып отыр. Әдебиетті оқыту үдерісінде бұл міндеттерді жүзеге асыруда дәстүрлі талдау әдістерімен қатар, белсенді әрі әрекетке негізделген оқыту тәсілдерін қолдану қажеттілігі туындайды. Осындай тиімді әдістердің бірі – әдеби мәтінді сахналау. Әдеби шығарманы сахналық қойылым арқылы меңгеру оқушылардың көркем мәтінді терең қабылдауына, эстетикалық талғамын қалыптастыруға және шығармашылық әлеуетін ашуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқушыны оқу үдерісінің пассивті тыңдаушысынан белсенді

қатысушысына айналдырады [1].

Әдеби мәтінді сахналау – оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытудың көпқырлы педагогикалық тетігі болып табылады. Бұл әдіс көркем шығарманы қабылдаудың когнитивтік, эмоциялық және әрекеттік компоненттерін біртұтас жүйеде іске қосады. Сахналау үдерісінде оқушы тек мәтінді тыңдаушы немесе талдаушы рөлінде қалмай, көркем образды жасаушы, интерпретатор және шығармашылық субъект ретінде әрекет етеді. Мұндай әрекеттік ұстаным білім алушының танымдық белсенділігін арттырып, оның ішкі шығармашылық әлеуетінің ашылуына мүмкіндік береді.

Әдеби шығарманы сахналық формада игеру ең алдымен оқушылардың көркем-образдық ойлауын дамытады. Көркем мәтіндегі оқиға желісін сахнада қайта құру барысында оқушы мәтіннің идеялық-мазмұндық құрылымын терең пайымдайды, кейіпкерлер арасындағы қарым-қатынасты, психологиялық шиеленістерді және авторлық ұстанымды саналы түрде ұғынуға ұмтылады. Бұл үдеріс репродуктивті ойлаудан продуктивті, шығармашылық ойлауға көшуге негіз қалайды.

Сахналау әдісінің маңызды қыры – тілдік және коммуникативтік шығармашылықты қалыптастыруы. Кейіпкер рөлін орындау кезінде оқушы көркем тілдік құралдарды орынды қолдануға, интонация, пауза, дауыс ырғағы арқылы мағыналық реңктерді жеткізуге үйренеді. Диалог пен монологты сахналық тұрғыда меңгеру оқушының ауызша сөйлеу мәдениетін, сөздік қорын және тілдік импровизация қабілетін айтарлықтай жетілдіреді. Бұл өз кезегінде әдеби мәтінді саналы түсінуге және оны шығармашылық тұрғыда қайта өңдеуге ықпал етеді.

Сонымен қатар сахналау үдерісі оқушылардың эмоциялық-интеллектуалдық дамуына тікелей әсер етеді. Көркем кейіпкердің ішкі жан дүниесін, сезімдік күйін бейнелеу оқушыдан эмпатиялық қабылдауды талап етеді. Бұл оқушының өз эмоциясын басқару, өзгенің сезімін түсіну және оны көркем формада жеткізу дағдыларын қалыптастырады. Эмоциялық тәжірибенің осылайша кеңеюі шығармашылық әрекеттің сапасын арттырып, тұлғалық дамудың маңызды құрамдас бөлігіне айналады.

Әдеби мәтінді сахналау ұжымдық шығармашылық әрекет ретінде де ерекше маңызға ие. Сахналық қойылымды дайындау барысында оқушылар рөлдерді бөлісу, мәтінді бейімдеу, сахналық қозғалысты жоспарлау, көркемдік шешімдер қабылдау сияқты бірлескен әрекеттерге қатысады. Бұл өзара ынтымақтастық пен жауапкершілік сезімін қалыптастырып, әлеуметтік-коммуникативтік құзыреттілікті дамытады. Ұжымдық шығармашылық ортада оқушы өзін еркін сезініп, өз қабілетін көрсетуге мүмкіндік алады.

Қазіргі білім беру кеңістігінде сахналау әдісінің маңызы оның инновациялық технологиялармен ықпалдасу мүмкіндігімен де айқындалады. Мультимедиалық құралдарды, бейнефрагменттерді, цифрлық сахналық элементтерді қолдану сахналаудың көрнекілік деңгейін арттырып, оқушылардың қызығушылығын күшейтеді.

Бұл дәстүрлі әдеби талдауды заманауи білім беру талаптарына сай жаңғыртуға мүмкіндік береді.

Осылайша әдеби мәтінді сахналау әдісі оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытудың теориялық тұрғыда негізделген және тәжірибеде тиімділігі дәлелденген педагогикалық құралы болып табылады. Ол оқушылардың көркем ойлауын, тілдік мәдениетін, эмоциялық интеллектін және тұлғалық белсенділігін кешенді түрде дамытып, әдеби білім берудің сапасын арттыруға бағытталған [2].

1. Әдеби мәтінді сахналаудың психологиялық-педагогикалық негіздері

Әдеби мәтінді сахналау әдісі психология мен педагогика ғылымдарының тоғысындағы интегративті тәсіл ретінде қарастырылады. Бұл әдістің негізінде Л.С. Выготскийдің мәдени-тарихи даму теориясы жатыр. Ғалымның пікірінше, тұлғаның психикалық дамуы әлеуметтік әрекет арқылы жүзеге асады, ал рөлдік ойын мен шығармашылық әрекет баланың «жақын даму аймағын» кеңейтудің ең тиімді құралдарының бірі болып табылады. Сахналау барысында оқушы әлеуметтік рөлдерді меңгере отырып, өзіндік «Мен» бейнесін қалыптастырады және шығармашылық әлеуетін жүзеге асырады. Сонымен қатар сахналау оқушылардың когнитивтік процестерін (зейін, ес, қиял, ойлау) белсендіреді. Әдеби мәтінді сахналық формада игеру барысында ақпаратты қайта құрылымдау, интерпретациялау және символдық түрде жеткізу жүзеге асады. Бұл әрекеттер жоғары деңгейдегі ойлау операцияларының дамуына ықпал етеді.

2. Әдеби мәтінді сахналаудың түрлері мен әдістемелік ерекшеліктері

Әдеби мәтінді сахналау бірнеше әдістемелік түрлерде жүзеге асырылады:

- инсценировка (мәтінді қысқартылған сахналық нұсқаға бейімдеу);
- драмалық импровизация (мәтінге шығармашылық өзгеріс енгізу);
- рөлдік оқу (кейіпкер бейнесінде мәтінді оқу);
- әдеби композиция (бірнеше мәтінді біріктіріп сахналау).

Бұл әдістерді қолдану барысында мұғалімнің рөлі бағыттаушы және ұйымдастырушы сипатқа ие болады. Мұғалім оқушылардың шығармашылық бастамасын шектемей, керісінше оны қолдап, сахналық әрекетке қажетті жағдай жасауы тиіс. Әдістемелік тұрғыдан сахналау мәтіннің идеялық өзегін сақтай отырып, оқушылардың жас ерекшелігі мен тілдік деңгейіне сәйкес ұйымдастырылуы қажет.

3. Сахналау әдісінің оқушылардың тұлғалық дамуына әсері

Әдеби мәтінді сахналау оқушылардың тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Біріншіден, бұл әдіс оқушының өзін-өзі бағалау деңгейін арттырады. Сахнада өнер көрсету барысында оқушы өз мүмкіндігін сезінеді, бұл оның сенімділігін күшейтеді. Екіншіден, сахналау жауапкершілік пен тәртіптілікті

қалыптастырады. Әрбір рөлдің орындалуы ұжымдық нәтижеге әсер ететіндіктен, оқушы өз міндетіне саналы түрде қарайды. Үшіншіден, сахналау әлеуметтік бейімделуге ықпал етеді. Ұжымдық жұмыс арқылы оқушылар қарым-қатынас мәдениетін меңгереді, өзгенің пікірін тыңдауға және өз көзқарасын дәлелдеуге үйренеді.

4. Заманауи білім беру жағдайында сахналау әдісін қолдану мүмкіндіктері

Қазіргі цифрлық білім беру кеңістігінде сахналау әдісі ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен тиімді ұштастырылады. Бейнежазба, интерактивті презентация, виртуалды сахна элементтері сахналаудың көрнекілігін арттырып, шығармашылық әрекетті жаңа деңгейге көтереді. Сахналау әдісін әдебиет сабақтарымен қатар факультативтерде, үйірмелерде, жобалық жұмыстарда қолдану оқушылардың шығармашылық әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл қазіргі білім беру стандарттарында көзделген құзыреттілікке бағытталған оқыту талаптарына толық сәйкес келеді.

5. Эксперименттік жұмыс нәтижелерін талдауға негіз болатын тұжырымдар

Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, әдеби мәтінді сахналау әдісі жүйелі қолданылған сыныптарда оқушылардың шығармашылық белсенділігі, мәтінді түсіну деңгейі және сөйлеу дағдылары айтарлықтай жоғарылайды. Оқушылардың пәнге қызығушылығы артып, сабақтағы психологиялық ахуал жақсарады. Бұл сахналау әдісінің педагогикалық тиімділігін дәлелдейді. Зерттеу нәтижелері әдеби мәтінді сахналау әдісінің оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуда жоғары педагогикалық әлеуетке ие екендігін дәлелдейді. Сахналау үдерісі оқушылардың көркем мәтінді терең әрі саналы меңгеруіне, образдық ойлауын, тілдік және коммуникативтік дағдыларын, сондай-ақ эмоциялық интеллектін кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқушыны оқу үдерісінің белсенді субъектісіне айналдырып, оның шығармашылық бастамасын, өзіндік пікірін және эстетикалық талғамын қалыптастыруға ықпал етеді. Әдеби мәтінді сахналық формада игеру барысында оқушылардың танымдық белсенділігі артып, ұжымдық шығармашылық әрекетке қатысуы күшейеді. Бұл өз кезегінде олардың әлеуметтік бейімделуіне, жауапкершілік сезімінің қалыптасуына және өзара қарым-қатынас мәдениетінің дамуына жағдай жасайды. Сонымен қатар сахналау әдісінің ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен ұштастырылуы оның тиімділігін арттырып, заманауи білім беру талаптарына сәйкестігін қамтамасыз етеді [3].

Қорытындылай келе, әдеби мәтінді сахналау – әдеби білім беру үдерісінде дәстүрлі оқыту тәсілдерін толықтыратын, оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашуға бағытталған ғылыми тұрғыда негізделген және тәжірибеде тиімділігі дәлелденген педагогикалық әдіс болып табылады. Сондықтан бұл әдісті орта мектептің әдебиет сабақтарында және сыныптан тыс шығармашылық жұмыстарда жүйелі түрде қолдану

білім беру сапасын арттырудың маңызды шарттарының бірі болып саналады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Коменский Я.А. Ұлы дидактика. – Алматы: Рауан, 1993. – 320 б.
2. Выготский Л.С. Қиял және шығармашылық балалық шақта. – Алматы: Білім, 2005. – 176 б.
3. Қожахметова К.Ж. Әдебиетті оқытудың әдістемелік негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2012. – 240 б.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.